

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Helina Torv

**Maria Krassovskaja hauakabel. Ajalooline ülevaade ja
säilitamissetpanekud**

Haapsalu vana kalmistu, Üldosa, 14, 1-3, 1-kohaline kirstuplats, Haapsalu, Läänemaa

2017/2018 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2018

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„.....” mail 2018. a.

.....
(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„.....” mail 2018. a.

.....

Kaitstud hindele:

.....

„.....” mail 2018. a.

.....

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Ajalooline ülevaade	6
1.1 Haapsalu vana kalmistu	6
1.2 Kabeli ehituslugu	7
1.3 Hilisemad muudatused	11
2. Väärtused	13
3. Materjalikasutus ja tehniline seisukord	16
4. Säilitamise ettepanekud	23
Kokkuvõte	24
Kasutatud materjalid	25

Sissejuhatus

Maria Krassovskaja hauakabel on 19. sajandi lõpuaastatel valminud vanavene stiilis historitsistlik haudehitis. Kabel asub Haapsalu vanal kalmistul õigeusklike surnuaial, õigeuskiriku vahetus läheduses. Eesti historitsismipärandisse kuuluv metallkabel on oma materjalikasutuse poolest Eestis ainulaadne ning moodustab kiriku ja läheduses paikneva Makarovite kabeliga omalaadse terviku. Haapsalu vana kalmistu on muinsuskaitse all (mälestis registrinumbriga 4047).

Käesoleva töö eesmärgiks on avada ehitise ajaloolist ja kultuuriloolist tausta, selgitada välja hoone hetkeseisund ning teha ettepanekud rajatise edasiseks säilitamiseks ja hooldamiseks. Valisin kabeli huvist metalli vastu.

Objekti nimetus: Maria Krassovskaja hauakabel

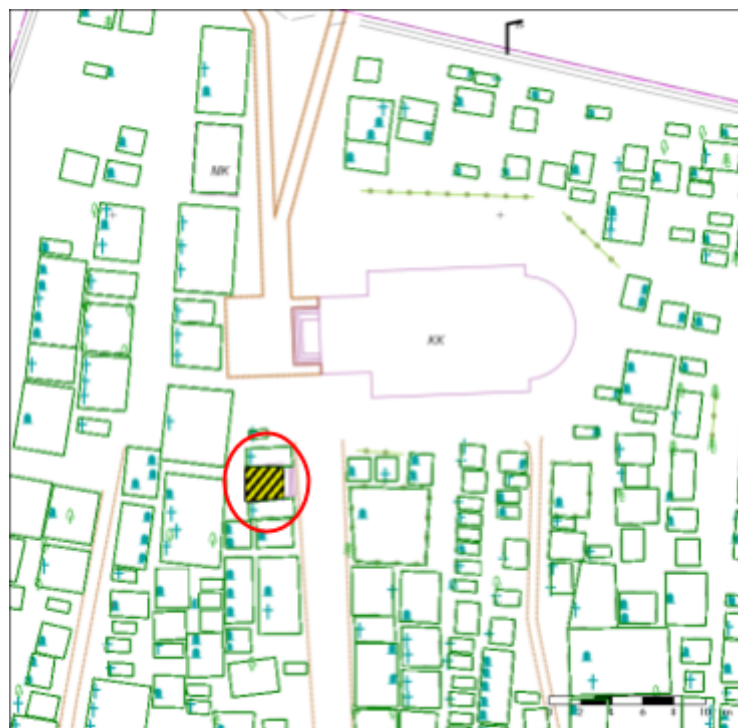
Asukoht: Haapsalu vana kalmistu, Üldosa, 14, 1-3, 1-kohaline kirstuplats, Haapsalu, Läänemaa

Ehitusaeg: 19 saj lõpp

Haapsalu kalmistu kadastrikood: 18301:009:0039

1. Hoone asukoha ülevaade¹. Kabeli asukoht on märgitud punase ringiga.

2. Hauaplatsi lähivaade.² Kabeli aiaga piiratud alale jäävad veel kaks hauaplatsi. Kabel koos aiaga märgitud punase ringiga.

¹ Väljavõte Maa-ameti kaardirakendusest. <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>, vaadatud 01.V 2018

² Väljavõte Haudi Haapsalu vana kalmistu kaardist. https://www.kalmistud.ee/haudi?action=hauaplats&filter_hauaplats_hauaplats=383019, vaadatud 01.V 2018

1. Ajalooline ülevaade

1.1 Haapsalu vana kalmistu

Haapsalu vana kalmistut hakati rajama 1773. aastal kui Uuemõisa mõisaproua Barbara von Richter kinkis luteri kirikule tüki maad sinna kalmistu rajamiseks. Uus surnuaed asus linnas väljas Tallinna ja Pärnu suunduvate postimaanteed ristumiskohast läänes. 19. sajandi II veerandil eraldati osa surnuaiast õigeusklikele.³ 1863. Laiendati kalmistut läände praeguse Posti tänava suunas. 1897 valmis surnuaia servale õigeusu osasse õigeusu kirik. Linnahoonestus jõudis kalmistuni 19- 20 sajandi vahetusel, kui endised mõisapõllud jagati kruntideks.⁴

Kalmistul asub kokku kolm kabelit. Vanim on Richterite perekonna kabel. Kahel pool kirikut paiknevad Makarovite kabel ning Maria Krassovskaja kabel pärinevad 19. sajandi lõpust.

³ Aedviir, P. Haapsalu vana kalmistu. Ajalugu. Infotahvel Haapsalu vana kalmistu surnuaias. 2017.

⁴ Haudi. Haapsalu vana kalmistu. vaadatud: <https://www.kalmistud.ee/Haapsalu-kalmistute-ajalugu>, 01.V 2018

3. Haapsalu vana kalmistu paiknemine linna suhtes 19. saj lõpul⁵.

1.2 Kabeli ehituslugu

Maria Krassovskaja hauakabel on püstitatud 19. saj lõpuaastatel, mitte varem kui 1896⁶ Haapsalu vana kalmistu õigeusu ossa. Ehitise autoriks on arhitekt Alexander Fedorovich Krasowski (*Красовский*), kes püstitas selle oma abikaasale.⁷ Aastal 1899 telliti tema käes õigeusu kalmistikiriku ümberehitus.⁸ Samuti on tema püstitatud kõrval asuv Makarovite

⁵Eesti Rahvus Arhiiv. (ERA) 534.1.29 leht 120. <http://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/viewImage?id=208072&page=1>. Vaadatud 01.V 2018

⁶ Maria Krassovskaja surmaaasta.

⁷ Aedviir, P. Haapsalu vana kalmistu. Ajalugu. Infotahvel Haapsalu vana kalmistu surnuaias. 2017.

⁸ Pantelejev, A. Apostliku õigeusu kirikute arhitektuuri-ajalooline..., lk 6

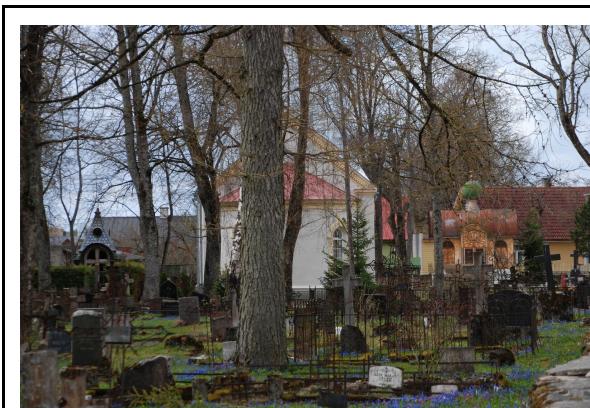
hauakabel. Vaadates metallkabelite sarnast materjalivalikut ning paigutust kiriku suhtes võib oletada, et kabelite asukoht on arhitekti valitud ning ilmselt jääb püstitusaeg samasse ajavahemiku kiriku ümberehitusega.

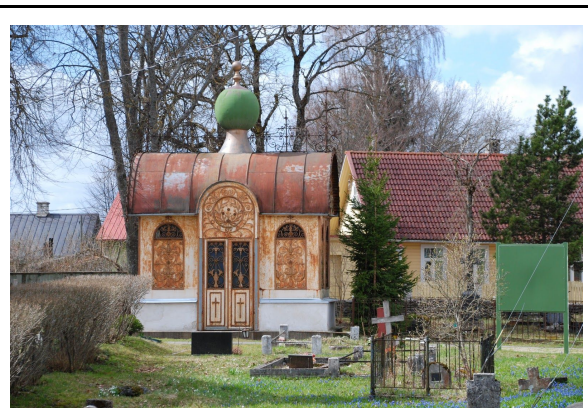
4. Kalmistikirik u 1899 enne ümberehitust⁹.

5. Kalmistikirik ümberehitatuna koos moskva stiilis katuse ka kellatorniga¹⁰.

6. Kabelite paigutus kiriku suhtes.

7. Makarovite perekonna hauakabel

Krasowski (1848 - 1918) on pärit Peterburist Žemilovka rajoonist keraamika vabrikutöölise perekonnast. Ta omandas arhitekti hariduse Moskvast. 1871 - 72 õppis ta Peterburi kunstiakadeemias. 1891 -1898 töötas ta Peterburis palee administratsioonis, kus vastutas paleede restaureerimise ja ümberehituste eest. Samuti projekteeris ta suuri linnamaju,

⁹ Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA; HMF87_7Ff. <https://www.muis.ee/museaalview/1023174>, Vaadatud 01.V 2018

¹⁰Kultuurimälestiste riiklik register. Haapsalu Nevski õigeusu kirik ja kalmistu. <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=photolibrary&action=view&id=15471>, vaadatud 01.V 2018

raamatukogu ja kirikuid. Stiiliks oli historitsism ja eklektika.¹¹ Krasowski esimene naine Maria Aleksandrovna Denisova oli keraamikatehase direktori tütar, kes oli samuti pärit Peterburist Žemilovka rajoonist. Paar abiellus 1870. aastatel.¹²

Kabel on ruudukujulise põhiplaani. Seda ümbritseb madal aed, mis on paigutatud kabeli suhtes sümmeetriliselt külgedele ning ette, venitades kompositsiooni ristküliku kujuliseks. Kabelisse viib ühe astme kõrgune aiast taanduv trepiaste. Kabeli moodustab metallkarkass, millele on seest ja väljast kinnitatud metalllehed. Seina nurgad on vormistatud metalliistudega. Püramiidjas katus on tsingitud raudplekist, mis on kaunistatud samast materjalist sindelkatust meenutavate rombidega. Sokli moodustavad liist ja kolmas metall-leht. Aed, rist katusel, lilled seinal ja katuseakende ees, samuti ornamendid ukse ja

¹¹Saint Petersburg Encyclopaedia. Krasowsky, A.F. (1848 - 1918) architect. <http://www.ensspb.ru/object/2804007691?lc=en>, vaadatud 01.V 2018

¹² Санкт-Петербургский Митрофаньевский союз. Архитектор А. Красовский и его потомки. http://www.spb-mitrofan-society.org/farfor_zahoron.php, vaadatud, 01.V 2018

¹³ Samas

¹⁴ Samas

räästa ümber on malmist. Lillornamendis aial, seinal ja katuseakende ees esineb samu motiive nii lehtedes kui lilleõites. Ust raamiv taimornament mängib ilmselt lillelehtedel ning räästast ümbritsev geomeetiline muster lilleõisikutele, kuid motiivid otseselt ülejäänud korduvates dekoratsioonielementides ette ei tule.

10. Vaade põhjast

11. Vaade läänest

12. Vaade lõunast

13. Vaade idast

14. Kabeli sisevaade. Marmorsammas

15. Kabeli sisevaade. Risti ülemine osa põhjaseinas.

Kabelis on marmorist sammas, millele on kantud Krassovskaja andmed. Kabeli sees põhjaküljel paikneb suur metallribadest rist. Põrand on laotud kiviplaatidest ning moodustab heledamate ja tumedamate plaatidega vahelduva mustri.

1.3 Hilisemad muudatused

Kabeli aed on olnud sekundaarses kasutuses. Kahele pool kabelit aiaga piiratud maa-alale on rajatud hauaplatsid. Mõlemad matused on tähistatud raudristiga. Kabelist lõunasse jääval ristile on kantud andmed kirillitsas Evdokia Kaev´u, surmadaatumiga 1922¹⁵ kohta. Põhjapoolne rist on märgistusetu.

Uks on kaotanud klaasid. Algele klaasistusele viitavad klaasikillud ukse ülaosas ning valts raamide vahel. Samuti on ukse keskosast kadunud algsed prossipulgad. Ilmselt vandaalide vältimiseks on avade ette keevitatud trellid.

Kabeli sisemuses on samba ülemine osa aluselt maha tõstetud. Konksud mõlemas küljes viitavad, et ka lõunaseinas võis olla sarnane rist nagu põhjaküljes. Samuti võis kabelisse olla riputatud metallist lillevanikuid vms.

Kabelit on vähemalt kaks korda üle värvitud. Esiküljel on mõlemal pool ust umbes 1,5 m kõrgusel mustrikordus hõbedaseks värvitud ilmselt mõne aerosool värviga.

¹⁵ Haudi. Haapsalu vana kalmistu.

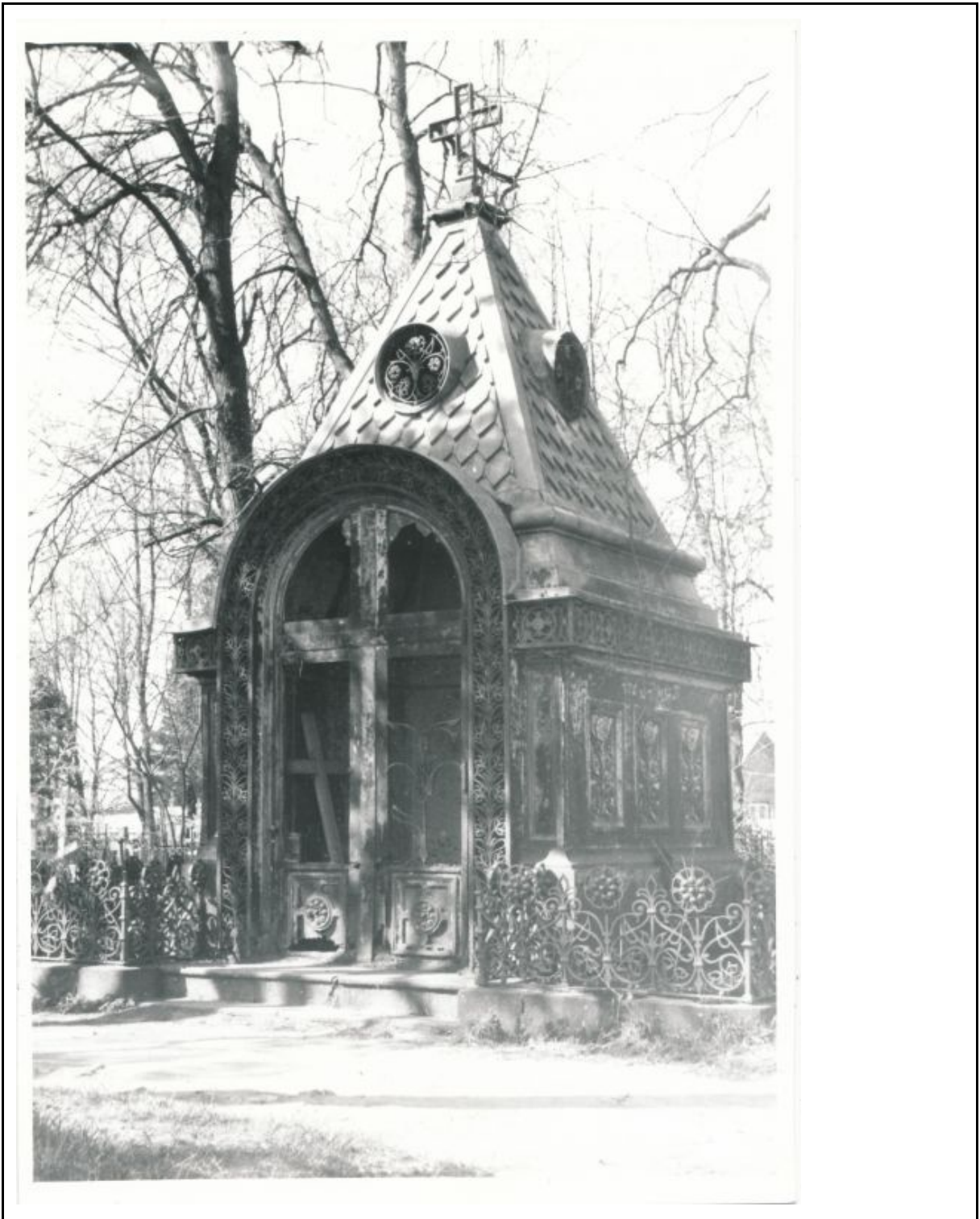

Foto 1980¹⁶. Ukse ühel küljel näha veel metallist ukse keskosa dekoratsiooni

¹⁶ Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA; HMF1023_3Ff. <https://www.muis.ee/museaalview/1459552>, vaadatud 01.V2018

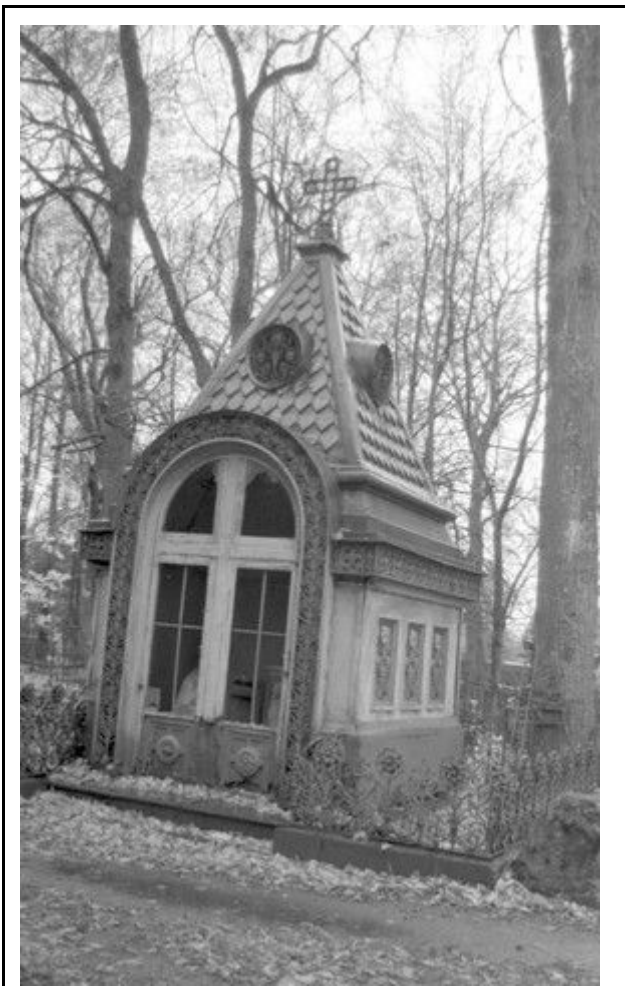

Foto 1995¹⁷. Ukse keskosasse ette keevitatud trellid.

2. Väärtused

Kabel asub kultuurimälestiseks tunnistatud kalmistul ning moodustab arhitektuurilis-kompositsioonilise terviku Aleksander Nevski kiriku ja Makarovite kabeliga. Ansambel on siiani teadaolevalt ainus näide arhitekt A. F. Krasowski loomingu Eesti pinnal.

Eesti kalmistuarhitektuuris on Krassovskaja kabel koos Makarovite kabeliga erandlik oma üleni metallist konstrutsiooni ja seintega. Küllalt omapärane on ka nn vanavenestiilide hulka kuuluv moskva stiil. Väärtust lisab suur detailirohkus - ehisvööd, seinakaunistused, aed, rist katusel, aga ka plekist vormitud katuse sindliimitatsioon.

¹⁷ Kultuurimälestiste riiklik register. Haapsalu Nevski õigeusu kirik ja kalmistu.

Oluline on kabeli säilinud sisemus, kus interjööri moodustavad kiviplaatidest põrand ning ristiga kaunistatud sein. Kabeli sisemust valgustab katuseavadest langev valgus. Põhielement on valgest marmorist sammast oma peene töötlusega.

Väärtuslikud detailid	Foto
Aed - külgedel ja ees. Hoone taga aed puudub.	
Seinakaunistused - Ehisraamistuses lillekompositsioon. Mõlemal küljel ja hoone taga kolme kaupa (kokku 9 tk)	
Katuseakna võred (4 tk) ja ümber räästa jooksev ehisvöö	

Rist seinal

Marmorsammas

Kiviplaatidest põrand

Uks ja ust ümbritsev ehisvöö

Katus - katuseaknad, metallist vormitud sindlimuster, rist torni tipus

3. Materjalikasutus ja tehniline seisukord

Raud paneelidest kokku needitud kabel, mis on kaunistatud erinevate metallist kaunistustega on püstitatud kivist soklile. Kõigi rauddetailide probleemiks on rooste. Rooste tuleks pindadelt mehaaniliselt eemaldada ja seinapinnad katta uuesti linaõlivärviga.

Tarind	Foto	Seisukorra kirjeldus ja võimalikud lahendused
Vundament ja sokkel		Nii aia kui seinte all on graniitkiviplokkidest vundament, mille külge on kinnitatud maja karkass ja aed. Vundament on heas seisukorras. Sokli moodustav eenduv rauas paan on alt servast ning nurkadest puding ning sadeveed pääsevad konstruktsiooni. Väiksemaid pragusid nurkade ja liistude vahel saaks tihendada ka värviga. Vajadusel välja vahetada sokli ja seina vaheline liist täpse koopiaga.
Välisseinad ja viimistlus		Väliseintel esineb roosteplekke. Nurkadest on lahti või lausa kadunud kaitsvad liistud. Seina ja räasta vahelised liistud on mitmest kohast läbi roostetanud ja põhjustavad veejookse, samuti lilletahvlite alumised servad. Välisviimistlus - raud värvitud, linaõlivärviga, vähemalt kaks korda. Lilled, sokkel ja aed on pruunika

värviga värvitud. Värv on kulunud ning roostetanud kohtadest maha tulnud. Katkised liistud tuleks asendada koopiatega kas osaliselt või terves pikkuses, kuna katkised servad põhjustavad veejookse. Samuti tuleks tagasi kinnitada nurgaliistud, mis kaitsevad vee sattumise eest konstruktsiooni.

Siseseinad		Siseseinad on samuti värvitud linaõlivärviga. Seintel esineb roostetäppe. Plekki läbiv pragu on tekkinud katusekonstruktsioonis leiduva ava tõttu, kust sadeveed on siseseinale pääsenud. Kui katusekonstruktsioon korda teha, siis vesi enam siseseinadeni ei tohiks pääseda. Kuna katkisel plekil mingit konstruktsioonilist ülesannet pole võib ta jääda nii nagu on. Ka siseseintelt võiks eemaldada roosteplekid ning katta need uuesti linaõlivärviga.
Katus		Katuse raudlattidest konstruktsioon on kehvast seisukorras. Ühendused on läbi roostetanud ning katuseakende kehvasti ühendatud liitekohtadest pääseb vesi siseseintele. Tsingitud katuseplekk on heas seisukorras. Välisküljelt vajaks see samblast puhastamist, kuna sammal hoiab endas niiskust, mis

		võib ajaga konstruktsioonidesse sattuda. Katusel olevale ristile küll ligi ei saanud kuid maa pealt tehtud, vaatluse põhjal võib öelda, et risti baas on läbi roostetanud. Kuna läbi roostetanud ebaühtlased servad tekitavad veejookse, siis peaks risti baasi katma veekindlalt või baasi asendama koopiaga. Katusekonstruktsioon tuleks inseneril üle vaadata. Läbi roostetanud latid asendada uutega ning kinnitada uuesti lahtised latid. Samuti tuleks üle vaadata ja vajadusel teha parandusi katusavade servades
Põrand		Kiviplaatidest põrand. Rahuldavas seisukorras - Põrandaplaadid kaetud mustuse-mikroorganismide kihiga. Kivi säilitamiseks on soovitatav põrand puhastada veega ning takistada lehtede jms kogunemist kabelisse ukse aknapindade sulgemise abil.

Uks

Uks on kehvast seisukorras. Hävinud on keskmise osa metallist prossid/kaunistused, mis on asendatud raudtrellidega. Ilmselt on uks olnud varasemalt klaasitud, millele viitavad klaasitükid ukse kohal. Uks vajaks restaureerimist/konserveerimist, pidades silmas ukse alumist osa. Ukse alumise osa võiks taastada fotode põhjal. Kuna ukse prosspulkade keskne lahendus pole teada, võib jätta sinna ka teised raudpulgad. Uks tuleks uuesti klaasida, et takistada lehtede ja muu prahi ning sademete kogunemine hoonesse ning samas säilitada vaade kabeli sisemusse.

Katuseavad

Avadele ligi ei pääsenud. Ilmselt vajavad roostest puhastamist ja uut värvikihti.

Mälestussammas		Marmorist ausammas on heas seisukorras. Vaja oleks ta seebiveega puhastada vetikakihist ning tõsta ülemine osa aluse peale.
Aed		Aed on rahuldavas seisukorras. Ajaga on kaduma läinud nurkadest pikemad lehekompositsioonid, mõned lilleõisikud ning lehetipud. Ka aia peaks roostest puhastama ja taas värviga katma.

4. Säilitamise ettepanekud

Säilitamisetpanekud annavad juhised hoone säilitamiseks ja konserveerimiseks selle algses välisilmes, et tagada hoone miljööväärtuslikkus. Kõiki parandustöid tuleks teha ajaloolist substantsi austavalt.

1. Säilitada hoone gabariidid ja vormid koos aiaga. Kui asendada või parandada seinte ja sokli liiste, siis koopiate tegemisel lähtuda originaalvormist, paksusest ja kinnitusviisist. Võimalusel asendada ainult liistude kahjustunud osa. Väiksemaid pragusid tihendada linaõlikitiga.
2. Säilitada hoone malmist ehisedetailid. (katuseakende võred, rist, seinakaunistused, ukseava dekoor ja ehisvöö ümber katuse) Detailid puhastada roostest ja katta linaõlivärviga.
3. Säilitada hoone põrand. Põrnad puhastada mustusest.
4. Säilitada katusetarind ja plekk. Katuse puhastada sodist. Katusetarindi lahtised osad kinnitada või asendada koopiatega.
5. Säilitada kabeli sisustus - sammast ja rist seinal. Sammas puhastada vetikatest vee ja seebiga ning ülemine osa alusele tõsta.
6. Säilitada teisene kihistus aias ristide näol.
7. Sobiv hoonele oleks madalhaljastus aias, mis ei kasva kõrgemaks kui aiapiire. Kõrge haljastus soodustab niiskuse kogunemist hoone seintele.
8. Lasta inseneril kontrollida vundamendi ja konstruktsiooni vahelisi kinnitusi, samuti risti kinnitust katuse tipus. Vajadusel kandekonstruktsiooni tugevdada. Kui võimalik siis risti baas konserveerida.
9. Uks konserveerida/restaureerida. Uks klaasida. Kuna algne prossipulkade lahendus pole teada, võib jätta ette ka trellid.
10. Tööde läbiviimisel konstruktsioone avada minimaalselt. Tööd läbi viia koha peal. Ainult üks lubatud restaureerimiseks teisaldada.
11. Töid tohib teostada Muinsuskaitse ameti tegevusloaga restauraator.

Kokkuvõte

Maria Krassovskaja hauakabeli näol on tegemist historitsistliku vanavene stiilis ehitatud hauamonumendiga. Rajatise ehitas Peterburi arhitekt A. F. Krasowski oma abikaasale. Koos läheduses paiknevate Aleksander Nevski õigeusu kiriku ja Makarovite hauakabeliga moodustab Krassovsakja kabel arhitektuuriansambli. Hoone on eesti historitsistlikus kabeliarhitektuuris omanäoline metallist kehandi tõttu.

Kabel on säilinud küllaltki detailirohkelt nii eksterjööris kui interjööris, kuid on vähese hoolduse tõttu kehvast seisust. Kõiki raudosasid katavad roosteplekid, ehisliistud on küljest kukkunud või kukkumas ning läbi roostetanud. Hästi on säilinud interjööri põrand, mälestuskivi ning tsinkplekist katusekattematerjal. Hoone vajaks lähiajal konserveerimistöid, et säilitada olemasolevad detailid ning ennetada edasise kahjustusi.

Käesolevas töös käsitleti kabeli ajalugu, väärtuslikke detaile, hinnati ehitise seisukorda ning tehti ettepanekud säilitamiseks.

Kasutatud materjalid

Arhiiviallikad

Eesti Rahvus Arhiiv. (ERA) 534.1.29 leht 120.

<http://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/viewImage?id=208072&page=1>. Vaadatud 01.V 2018

Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA. Digiteeritud museaalid MUISis. <https://www.muis.ee/>, vaadatud 01.V 2018

Kultuurimälestiste riiklik register. Haapsalu Nevski õigeusu kirik ja kalmistu. <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=photolibrary&action=view&id=15471>, vaadatud 01.V 2018

Pantelejev, A. Apostliku õigeusu kirikute arhitektuuri-ajalooline inventariseerimine. Kd IV - Haapsalu rajooni (Lääne maakond) apostliku õigeusu kirikud (Haapsalu Aleksandri Nevski kirik, Mäemõisa kirik, Lähtru (Väike-Lähtru) kirik, Vormsi kirik, Karula kirik (Kõmsi Krsituse Sünni kirik)). KRPI 1987. Muinsuskaitseameti arhiiv.ERA.T-76.1.12137. https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2013/pdf/eraT-0-76_001_0012137.pdf, vaadatud 01.V 2018

Internetiallikad

Haudi. Haapsalu vana kalmistu. vaadatud: <https://www.kalmistud.ee/Haapsalu-kalmistute-ajalugu>, 01.V 2018

Saint Petersburg Encyclopaedia. Krasowsky, A.F. (1848 - 1918) architect. <http://www.ensspb.ru/object/2804007691?lc=en>, vaadatud 01.V 2018

Санкт-Петербургский Митрофаньевский союз. Архитектор А. Красовский и его потомки. http://www.spb-mitrofan-society.org/farfor_zahoron.php, vaadatud, 01.V 2018

Maa-ameti kaardirakendus. <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>, vaadatud 01.V 2018

Muud allikad

Aedviir, P. Haapsalu vana kalmistu. Ajalugu. Infotahvel Haapsalu vana kalmistu surnuaias. 2017.